

Stärkta bibliotek i Gävleborgs län

Vad en satsning på folkbiblioteken
har för effekt, nytta och värde

Stärkta bibliotek i Gävleborgs län

Vad en satsning på folkbiblioteken
har för effekt, nytta och värde

Innehållsförteckning

Förord	6
Stärkta bibliotek	9
Stärkta bibliotek i siffror – Gävleborgs län	10
Om ansökningarna	12
Fördelning av kostnader	13
Personal	13
Utvecklingsområden	14
Ökad tillgänglighet	14
Medier och utrustning	15
Aktiviteter	15
Sortering på andra vis	16
Målgrupper	16
Utanför bibliotekens väggar	16
Samarbeten	17
Delaktighet	17
Projekt i urval	18
Ockelbo: Inglasat – ett rum i rummet för de yngsta	18
Hudiksvall, Nordanstig, Ljusdal: Biblioteks bilen – biblioteksverksamhet bortom filialer & bokbuss	20
Söderhamn: Bibliotekarier ute på uppdrag	22
Sandviken: Hemma hela sommaren – läsfrämjande på sommarlov	24
Hudiksvall: Självserviceöppet	26
Bollnäs: Allas rätt till makten att förstå – bibliotek och marknadsföring	28
Alla bibliotek i Gävleborgs län: Strömmande film via biblioteket	30
Gävle: Litteraturfestivalen Gävlit	32
Ljusdal: Ungdomsprojektet	34
Nordanstig: Från idé till rum med innehåll – en barnavdelning i förvandling	36
Hofors: Skaparverkstad	38
Ovanåker: Spel- och Skaparfredagar	40
Erfarenheter och reflektioner	42
Sammanställning av projekt kommunvis	46
Sammanställning av projekten ämnesvis	49

Förord

Vad skulle hända om folkbiblioteken fick mer pengar, fria att använda för insatser som verkligen kan göra skillnad? Kulturrådets uppdrag Stärkta bibliotek under åren 2018-2023 var en unik möjlighet för de svenska folkbiblioteken att söka bidrag för att bedriva utvecklingsarbete utifrån behov som de själva hade identifierat. Som komplement till Kulturrådets egna uppföljningar har vi på Region Gävleborg valt att med denna rapport gräva djupare i nyttan och värdet av satsningen på Stärkta bibliotek i Gävleborgs län.

Den regionala biblioteksverksamhetens uppdrag är att främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet i relation till folkbiblioteken. Det övergripande syftet är att ge alla invånare jämlik tillgång till litteratur, information och biblioteksservice samt stöd till formellt och informellt lärande. Med utgångspunkt i den regionala biblioteksplanen prioriterar vi i Gävleborg att stödja

»Framför allt visar rapporten vad en satsning på att stärka folkbiblioteken kan ha för effekt, nytta och värde. Hur det lokala biblioteket kan bidra till sammanhang och en upplevelse av samhörighet i en tid som präglas av ökade konflikter, polariseringar och minskad mellanmännisklig tillit.«

länets folkbibliotek som arenor och aktörer inom följande fokusområden:

- för stärkt demokrati
- i det digitaliserade samhället
- i det kontinuerliga lärandet
- för litteraturens ställning, stärkt språkutveckling och lust till läsning
- för miljömässig hållbarhet

Det sker bland annat genom att samordna det utvecklingsarbete som sker tillsammans med länets folkbibliotek inom ramen för det interkommunala samverkansprojektet HelGe. Utöver detta arbetar våra verksamhetsutvecklare inom biblioteksutveckling utifrån olika ansvarsområden med att främja tillgång till medier och bibliotek, stärka bibliotekets roll för demokrati och hållbar utveckling samt för att främja läsning och lärande för såväl barn och unga som vuxna målgrupper. Även det arbetet förutsätter ett nära samarbete med chefer och medarbetare på länets folkbibliotek.

Rapporten är skriven av Catarina Jacobsson på uppdrag av Region Gävleborg. Den handlar om Kulturrådets satsning Stärkta bibliotek 2018–2023 och ger en bild av hur statliga medel har kommit gävleborgsborna till del.

Vi får överblicken med 62 ansökningar som beviljats 35 599 000 kronor i extra statligt stöd till länets folkbibliotek – en indikation både om behoven och

att våra bibliotek i Gävleborgs län är ambitiösa och har ambitioner att utvecklas. Rapporten lyfter fram projekt som kan ses som goda exempel på hur det går att få saker att hända med målinriktat arbete och lite extra ekonomiskt stöd. Samtidigt visar den på utmaningar som uppstår av att arbeta med tillfälliga medel för långsiktiga resultat. Jag blir glad i själen av att läsa rapporten då jag kan se hur folkbiblioteken stöds inte bara av den regionala biblioteksverksamheten utan också av verksamhetsutvecklare inom andra delar av vår organisation. Det kan vara ett projektbidrag för filmvisningar, en barnbibliotekarie som erhåller nya färdigheter tack vare en slöjdhandledarutbildning eller stöd och konsultation i planering och genomförande av en litteraturfestival. En ofta osynlig infrastruktur och ett främjandesystem för ett rikare kulturliv skymtar fram. På det sättet synliggör också satsningen på Stärkta bibliotek vikten av flernivåsamverkan mellan staten, regionerna och landets kommuner för en positiv samhällsutveckling.

Framför allt visar rapporten vad en satsning på att stärka folkbiblioteken kan ha för effekt, nytta och värde. Hur det lokala biblioteket kan bidra till sammanhang och en upplevelse av samhörighet i en tid som präglas av ökade konflikter, polariseringar och minskad mellanmännisklig tillit. ■

Gävle den 7 mars 2024

Marcus Strand

Enhetschef, Kultur Gävleborg
Region Gävleborg

Stärkta bibliotek

Sedan millennieskiftet har antalet folkbibliotek i Sverige minskat med 25 procent och det är en oroväckande trend som framför allt slår mot människor som lever på landsbygden (*Strategi för ett starkt biblioteksväsende, 2023*).

Stärkta bibliotek är en statlig satsning som infördes 2018 för att motverka effekterna av folkbibliotekens åtstramade situation. Syftet med statsbidraget var att öka utbudet och tillgängligheten till biblioteksverksamhet i hela landet (*Förordning 2018:66 om statsbidrag till folkbibliotek*).

Förberedelser inför Stärkta bibliotek gjordes i samtal med Sveriges kommuner och regioner, Kungliga biblioteket och Myndigheten för tillgängliga medier. I samråd utformades bidraget till att fritt kunna utgå från kommunernas behov. Kulturrådet har konstaterat att det har varit en framgångsfaktor och att alla landets kommuner har sökt och fått pengar.

Under åren 2018–2023 har drygt 1 miljard kronor fördelats. Projekt pågår ytterligare något år, men satsningen som sådan är nu avslutad. ■

Stärkta bibliotek i siffror – Gävleborgs län

Under perioden 2018-23 beviljades 62 ansökningar om totalt 35 599 000 kr till Gävleborgs tio kommuner. Det första året 2018 beviljades flest ansökningar med 13 stycken. Sista året, 2023, enbart sex ansökningar. Anledningar till färre ansökningar mot slutet beror till stor del på att pågående projekt inte hunnit avslutas på grund av försenade ombyggnationer, sjukskrivningar och restriktioner under Covid-19. Många projekt har också krävt en mycket större arbetsinsats än biblioteken räknat med innan. ■

Beviljade ansökningar i tkr fördelat på kommuner och årtal

Beviljade ansökningar i tkr fördelade på kommuner per år.

Verksamhet för barn och unga ingår i totalsumman.

Kommun	2018		2019		2020		2021		2022		2023		Totalt (Tkr)	
	Totalt	Barn	Totalt	Barn	Totalt	Barn	Totalt	Barn	Totalt	Barn	Totalt	Barn		
Bollnäs	800	200	1 100	330				650		750		400	3 700	
Gävle	300	180	2 000		600	180		800	300	150			4 000	
Hofors	720	452				400			180	126		150	1 450	
Hudiksvall	900	450	1 400	840	1 000	600		200		350	100	50	3 950	
Hudiksvall Nordanstig + Ljusdal					1 800	180		600	300	600	300	400	200	3 400
Ljusdal	850	510	1 100	660	1 000	600		600	480		800	100	4 450	
Nordanstig		450		600		500		450					2 000	
Ockelbo		230	144		300	150				110			784	
Ovanåker	500	200	500	200	500	200		200	160		650	175	2 525	
Sandviken	250	187	750	150		600		600	325	200	100		2 400	
Söderhamn	690	515	750	300		1 000		650	325	900	450		3 990	
HelGe	550	275	900	450	1 000	500		500	375				2 950	

»En reflektion är att det hade varit mycket svårt (även utan en pandemi) att genomföra en så pass stor satsning på programverksamhet utan att ha en person som särskilt ansvarar för detta arbete. Det ser kanske inte ut som så mycket på papperet; ett antal författarbesök, ett antal skaparverkstäder och skaparkassar, och en del andra barnaktiviteter. Men varje aktivitet kräver både för- och efterarbete, och nyheter i bibliotekets utbud behöver paketeras och marknadsföras för att besökarna ska känna till dem och få lust att komma. En annan utmaning har varit att integrera programverksamheten i det reguljära arbetet, så att all personal känt sig trygg och att de har koll på det nya som händer.«

Lisa Ångman, bibliotekschef i Ljusdal

Om ansökningarna

Ansökningar har formulerats på olika sätt. Många innehåller flera projekt, andra enbart ett. Några projekt har redan från början planerats för att genomföras stegvis och i flera ansökningar.

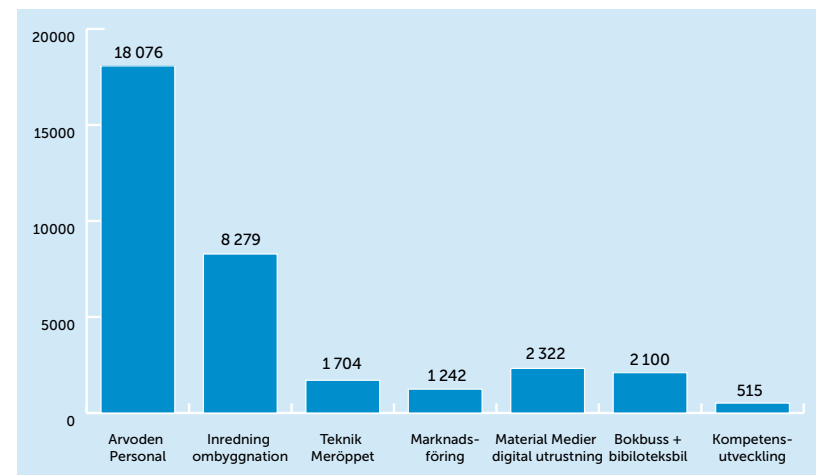
Många ansökningar 2022 hade karaktären av återstart efter Covid-19-tiden, för att locka tillbaka besökarna till biblioteken.

I 40 % av de 62 ansökningarna som beviljats hänvisas antingen till barnkonventionen eller till den egna biblioteksplanen. Biblioteksplaner nämns ibland enbart som information om att en ny plan är på gång, medan barnkonventionen nämns som grund för projektets relevans. ■

Fördelning av kostnader

Fördelning av kommunernas projektkostnader såsom de har redovisats i Kulturrådets redovisningsformulär.

Ospecificerade och sammanslagna kostnader för till exempel resor, hotellnätter, fortbildning, utsmyckning av scener, parkeringsavgifter etc har inte tagits med då dessa inte redovisats på ett enhetligt sätt.

Personal

Den avgjort största kostnaden i de olika projekten utgörs av personal, huvudsakligen personer med biblioteksanknytning. Flest arbetstimmar har lagts på projektledning och vikarier. Många gånger är det den egna personalen som fått ta den projektledande rollen, medan vikarier övertagit de ordinarie arbetsuppgifterna.

Övriga professionella yrkesgrupper som nämns är fotografer, ljudtekniker, konsulter inom marknadsföring, inredningsarkitekter, barnverksamhetsdesigners, barnkulturdesigners, författare, skrivare-, film-, konst- och hantverkspedagoger, verksamhetsutvecklare, konceptkonsulter, projektledare med flera. ■

Författare **Fotografer** **Barnkulturdesigner**
Ljudtekniker **Konceptkonsulter**
Film **Konst- och hantverkspedagoger**
Projektledare

Utvecklingsområden

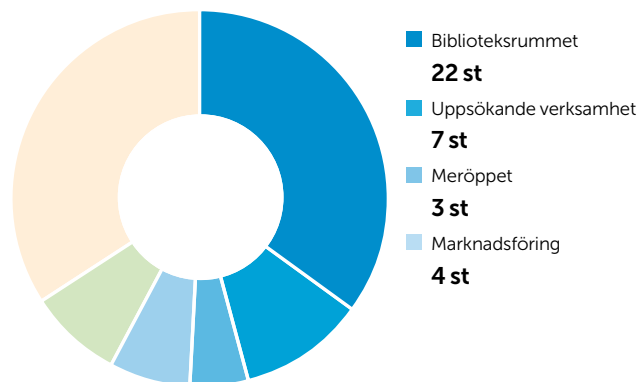
De 62 projektansökningarna har sorterats i tre övergripande utvecklingsområden:

- Ökad tillgänglighet
- Medier och utrustning
- Aktiviteter

Flera projekt tillhör flera utvecklingsområden, men redovisningen av projektkostnader har fått avgöra i vilket utvecklingsområde de sorterats in i.

Ökad tillgänglighet

I utvecklingsområdet *ökad tillgänglighet* ingår projekt som berör biblioteksrummet, uppsökande verksamhet, Meröppet och marknadsföring.

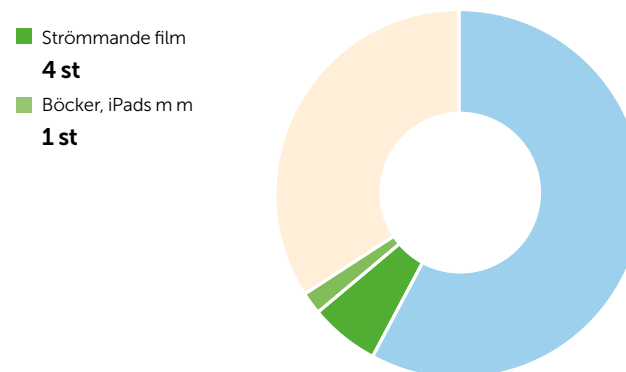

Flest projekt berör biblioteksrummet ombyggnationer, renoveringar, omgestaltning av rummen och tillgänglighetsanpassning:

- Välkomnande miljöer för trivsamma besök
- Flexibel inredning som ger möjligheter till olika verksamheter
- Skyltning och anpassad möblering

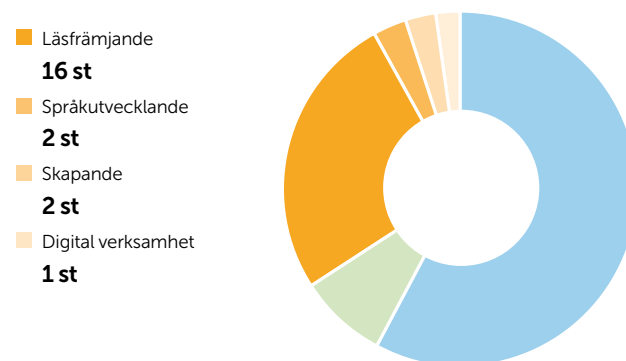
Medier och utrustning

I utvecklingsområdet *medier och utrustning* ingår böcker i olika format, iPads och liknande samt strömmande film. Här ingår inte den tekniska utrustning som köpts in i samband med till exempel Meröppet och biblioteks bilen.

Aktiviteter

I utvecklingsområdet *aktiviteter* ingår läsfrämjande, språkutvecklande, skapande och digital verksamhet.

De flesta projekt som faller inom utvecklingsområdet *aktiviteter* kan knytas till någon form av läsfrämjande och då främst med fokus på barn. I ansökningarna nämns ofta läsfrämjande, språkutvecklande och skapande i samma mening. ■

Sortering på andra vis

Målgrupper

En närmare blick på vilka de 62 projekten riktar sig till, visar att biblioteken ofta anger prioriterade grupper enligt bibliotekslagen och nya målgrupper. I de prioriterade grupperna nämns barn och unga flest gånger, därefter kommer personer med funktionsnedsättning, personer med annat modersmål än svenska och nationella minoriteter.

I samband med ”nya målgrupper” nämns personer på landsbygden, seniorer, män, pojkar, nysvenskar och högstadieungdomar och ungdomar.

Utanför bibliotekens väggar

20 projekt har haft fokus på verksamheter utanför bibliotekets väggar.

Projekt utanför biblioteket	Antal
Förstudier, biblioteksbil	7
Marknadsföring, information	4
Läsfrämjande	6
Språkutvecklande	2
Skapande	1

Foto: Maria G Nilsson

Samarbeten

I 47 projekt nämns samverkan med aktörer utanför bibliotek och annan kommunal verksamhet.

Samarbeten med	Antal
Lokala föreningar	18
Studieförbund	12
Näringsliv	10
BVC	7

I samarbeten med kommunala verksamheter sticker främst fyra verksamheter ut:

Samarbeten med	Antal
Fritidsgårdar	5
Förskolor och skolor	5
Litteraturhuset Trampolin	4
Äldreomsorgen	4

Delaktighet

I 19 projekt beskrivs någon form av användarinflytande. Spännvidden är stor, det rör sig om allt från lappar i förslagslådan till delaktighetsprocesser bestående av flera workshoppar på rad tillsammans med anlitad barnkulturdesigner. I majoriteten av delaktighetsprocesserna ingår barn.

Användarinflytande	Antal
Muntliga undersökningar	5
Dialoger	4
Fokusgrupper	2
Workshoppar	1
Referensgrupper	1
Användarundersökning	1
Observationer i rummet	1
Frågeformulär	1
Medborgardialog	1
Lappar på anslagstavla och i låda	2

Projekt i urval: Ockelbo

Inglasat - ett rum i rummet för de yngsta

Ockelbo är en liten kommun med ca 5 800 invånare. Där finns ett bibliotek inrymt i kommunhuset som är den enda offentliga verksamheten med öppethållande i kommunen. Biblioteket är välbesökt och med många besökare följer också många önskemål om exempelvis aktiviteter för barnen.

På Ockelbo folkbibliotek samsades tidigare allt från barnens jakt på böcker i bilderbokstrågen till avkopplande läsning av tidskrifter med kommunens växel och reception på samma öppna yta. Brist på utrymme för barnen var därmed ett

»Det var bra att ha en inredningsarkitekt involverad som kände till regler och kunde läsa ritningar i diskussionerna med byggföretaget så att vi fick våra glasväggar. Vårt mål med det inglasade rummet är uppnått. Det har blivit ett rum där man kan vistas i lugn och ro, en välkomnande miljö där hela familjen trivs.«

Lasse Persson, bibliotekschef i Ockelbo

problem som starkt begränsade möjligheterna till verksamhet. När många människor med olika behov och mycket verksamhet ska få plats på begränsat utrymme, blir flexibel inredning och avgränsningar av rum avgörande för att kunna inrymma olika funktioner och genomföra olika former av verksamhet.

Så kom ett rykte om ombyggnation av kommunens välkomstcenter och ett nytt café. För bibliotekets del rörde det sig om en del nytt såsom disskiva, larmbågar och så skulle ytan för barnen kunna göras större. Med ombyggnaden följde kommunalt investeringsbidrag, och här någonstans infaller den lyckosamma tidpunkten för införandet av Stärkta bibliotek.

Ett inglasat rum för de allra yngsta byggdes på barnavdelningen. Ett rum i rummet som kan stängas till, mörkläggas och har möbler på hjul. En gradäng byggdes med tre avsatser, en mjuk matta på golvet och matchande bildtapet på väggarna. Området utanför hör också till barnavdelningen med kapitelböcker och faktaböcker för yngre. I anslutning finns fortfarande tidningsrum, lånedisk, kommunens välkomstcenter med telefonväxel och en passage in till caféet, men skillnaden är stor.

Hela ombyggnationen blev klar till sommaren 2019 med en formell invigning i september. Några få evenemang hann hållas innan Covid-19-pandemin slog till.

Idag är personalen på Ockelbo folkbibliotek nöjda med resultatet. Under åren har fler Stärkta biblioteksprojekt hunnits med, hela biblioteket har uppgraderats, fått fler funktioner, förberetts för Meröppet och fler kulturevenemang för barn har det blivit. ■

»Innan handlade det i stort sett enbart om att låna böcker - man kom och man gick. Nu varar besöken längre, föräldrar och barn stannar till, de läser. Det har blivit en plats där det är möjligt att förverkliga de önskemål som fanns om programverksamhet. Sagostunder, teater, trolleri och filmvisning kan numera genomföras under ordinarie öppettider, glasrummet är förvånansvärt ljuddämpat.«

Lasse Persson, bibliotekschef i Ockelbo

Projekt i urval: Hudiksvall, Nordanstig, Ljusdal

Biblioteks bilen – biblioteksverksamhet bortom filialer & bokbuss

Hudiksvall, Ljusdal och Nordanstig är tre kommuner med liknande demografiska förutsättningar. Många av kommunernas invånare är bosatta utanför centralorterna och en relativt hög andel av befolkningen är 65 år eller äldre. Kommunernas ytterområden gränsar till varandra, så de tre kommunernas bibliotekschefer bestämde sig för att fördjupa samarbetet i syfte att nå de äldsta och de yngsta invånarna på landsbygden. Filialer och bokbuss når inte alla potentiella biblioteksanvändare. Biblioteks bilen ska nå bortom filialer, öppettider och bokbussarnas hållplatser och komma med just den service som är mest efterfrågad för tillfället.

2020 köptes en biblioteksbil in och utrustades för en varierad verksamhet. En ramp gör bilen tillgänglig för personer med rörelsehinder. Insidan är utformad efter de tre bibliotekens önskemål med hyllor, sittbänkar, wifi och en liten duk

för filmvisning. Där kan hållas sagostunder och mindre föreläsningar. Vid fint väder fälls markisen ut och ger mer yta att nyttja. Bilen är konstnärligt utsmyckad både på insidan och utsidan.

Verksamheten med biblioteks bilen omgärdades till en början tyvärr av en del krångel.

Upphandlingen blev omfattande och försenad, bland annat på grund av komponentbrist under Covid-19-pandemin. Därtill har det inte varit så enkelt att hitta personer att anställa med uppgiften att både bygga upp verksamheten kring biblioteks bilen och att köra den. Projektet låg på

is under nästan ett år bland annat på grund av sjukskrivningar.

I mars 2023 anställdes en ny projektledare som efter introduktion har återstartat projektet.

Verksamheten har ännu inte hunnit få sin form, utan är efter knappt ett år fortfarande under utveckling. Samtal har förts med Bollnäs och Söderhamn för eventuellt samarbete. Målet är att biblioteks bilen ska ingå i den ordinarie verksamheten 2025.

Samverkan mellan de tre kommunerna har visat att det behövs tydliga strukturer för både information och kommunikation, den tidigare projektledarens sjukskrivning tydliggjorde att det behövs en person med samordnande funktion för att få verksamheten att löpa på effektivt. Mycket av arbetet med administration och praktisk hanteringen av fordonet som reparationer och försäkringsärenden blir komplicerat vid delat ansvar om det saknas en samordnare.

»Det är roligt att arbeta tillsammans, men det ser olika ut i kommunerna och vi har olika förutsättningar. Och det har hänt att vi sagt samma sak, men haft olika saker i tankarna. Underförstådda saker kan bli fel om man inte lägger tid på definitioner.«

Lena Gräntz, bibliotekschef i Nordanstig

Redovisningen från 2023 av biblioteks bilens verksamhet visar aktiviteter som film och berättarstunder för barn, presentationer av digitala tjänster hos byalag och seniorföreningar, högläsning på äldreboenden och boken kommer-leveranser. Biblioteks bilen används också i marknadsföringssyfte, för att knyta kontakter som kanske kan leda till samarbete. Den ställs upp vid evenemang och har varit på både fotbollsskola och poolparty. Den aktivitet som drog flest människor var historiedagen i Strömbacka då 160 personer besökte biblioteks bilen. ■

Projekt i urval: Söderhamn

Bibliotekarierna ute på uppdrag

Biblioteken i Söderhamn har gjort flera uppsökande-projekt med medel från Stärkta bibliotek.

Det rör sig i själva verket snarare om påbörjade utvecklingsarbeten som i och med Stärkta bibliotek har fått en rejäl skjuts. Båda projekten som presenteras här handlar i grund och botten om att informera och nätverka, skapa relationer ute på plats där människorna befinner sig och implementera sådana aktiviteter i ordinarie verksamhet.

»När det handlar om nya låntagargrupper och nya aktiviteter är det viktigt att ordentligt tänka igenom saker i förväg, att vi får plats med det i verksamheten och klarar av det också på längre sikt – att vi inte gör en massa kullerbyttor bara för att...«

Catarina Filipović, bibliotekschef i Söderhamn

Barn och unga

Ungdomsbibliotekariens tjänst utökades med 50 % för att på heltid arbeta mer strategiskt kring barn och unga och bibliotek. Stor del av tjänsten innebar att planera och genomföra aktiviteter utanför bibliotekets lokaler.

I inledningskedet togs kontakt med andra verksamheter som möter ungdomar såsom kommunens aktivitetshus och fritidsgård Verkstäderna. Studieförbundet, Ung i Söderhamn och Elof, kommunens verksamhet för hemmasittande elever upp till

16 år som av olika anledningar inte är i skolan eller som har hög frånvaro.

Tillsammans med Studieförbundet planerades för "Fantastikens månad". Tyvärr grusades genomförandet något på grund av Covid-19, men några aktiviteter kunde genomföras. Bland annat bjöds barn och unga in att prova på rollspel. Rollspels-träffarna blev så uppskattade att de mynnade ut i två studiecirkel som sedan pågick under ett antal år.

Ungdomsbibliotekarien påbörjade samarbete

med Elof genom att delta på deras läxhjälp och starta aktiviteten "läs en film". Tillsammans läste de böcker, tittade på filmer och diskuterade innehållet. Vid ett tillfälle valdes en bok i lättläst version av Stephen King.

Ungefär samtidigt kontaktades ungdomsbibliotekarien av en riktig Stephen King-fantast som på något sätt ville samarbeta med biblioteket. Det utmynnade i

»Det ges inte många tillfällen för olika åldersgrupper att mötas tillsammans på ett socialt och tryggt sätt. Här möttes de i ett gemensamt intresse.«

Catarina Filipović,
bibliotekschef i Söderhamn

Annika Lind och Johan Bergenholtz har arbetat med Stärkta biblioteksprojekt i Söderhamn.

en träff med ungdomarna för föredrag och samtal om Stephen King

Catarina Filipović berättar att några av Stephen King-läsarna syntes bland bibliotekshyllorna efteråt.

Äldre och personer med funktionsnedsättning

En projektledare anställdes för att tillsammans med tillgänglighetsbibliotekarien informera om bibliotekets tjänster och för att skapa en långsiktig samverkan. Efter att ha skannat av vilka grupper, boenden och föreningar som fanns i kommunen, skickades en inbjudan till hemtjänsten och samtliga chefer inom LSS med information om bibliotekets projekt och erbjudande om ytterlig muntlig information till all personal inom omsorgen.

Ett nätverk av kontaktpersoner växte fram och ett tjugotal besök hann genomföras innan Covid-19 satte stopp. I stället lades fokus på vad som kunde göras inom bibliotekets väggar som att skriva lättlästa manualer och utöka Boken kommer-verksamheten. ■

»Kontaktnätet finns kvar, och bibliotekarien som arbetar med tillgänglighet likaså. Pensionärsföreningarna vet att vi finns och vad de kan få hjälp med och ringer när de vill ha besök. SFI har tillkommit och hör regelbundet av sig, arbetet fortgår.«

Catarina Filipović, bibliotekschef i Söderhamn

Projekt i urval: Sandviken

Hemma hela sommaren – läsfrämjande på sommarlovet

Biblioteket i Sandviken bestämde sig för att satsa på uppsökande verksamhet på sommaren för att motverka det läsglapp som uppstår under skolledigheten och samtidigt göra en insats för de barn och unga vars hemförhållanden inte medger semesterresor eller kostsamma fritidsaktiviteter. Målet med projektet var samtidigt att etablera biblioteket i områden där behovet av insatser är som störst. Genom att erbjuda kostnadsfri uppsökande verksamhet på välkända platser där barn och

»Att arbeta uppsökande har möjliggjort många nya möten och samtal med medborgarna och gjort att biblioteket har blivit mer synligt och tillgängligt för människor som vanligtvis inte besöker oss. Projektet har givit biblioteket möjlighet att etablera nära samarbeten med bland annat Litteraturhuset Trampolin, Sandvikens IF och fritidsgården Rapatac. Investeringen i utrustning och metodik har möjliggjort att arbetet kan fortsätta på lång sikt.«

Elin Folkesson, bibliotekschef i Sandviken

familjer rör sig på sommaren, skulle goda möjligheter skapas att nå ut till nya målgrupper och öka deras intresse och kännetendens om folkbibliotekets verksamhet.

Arbetet delades upp i tre faser: fokusgruppsarbete, metodutbildning och uppsökande verksamhet. Bibliotekets personal valde att involvera barn och unga i planeringen för att öka målgruppens delaktighet. Först gjordes en enkätundersökning med frågor om barnens fritid, saker de skulle vilja lära sig och vad som får dem att må bra. Barnens svar fungerade som underlag i arbetet med fokusgrupper som bestod av barn boende i kommunens prioriterade bostadsområden.

Projektet inkluderade även en personalutbildning i metoden ”Läsa för integration” som genomförs av Läsföräldrainstitutet i Södertälje. Metoden är särskild utvald för att reflektera över de många språk och kulturer som finns representerade i Sandviken, samt behovet av riktade läs- och språkutvecklande insatser för barn och unga i resursbehövande områden. I efterföljande workshop fick bibliotekspersonalen bland annat prova på metoden fyrdimensionell högläsning och chansen att reflektera över hinder och möjligheter i biblioteksverksamheten och hur man förhåller sig till sin egen identitet i mötet med barnen.

Somriga lästält, ihopfällbara bord och stolar med färgglada kuddar köptes in tillsammans med två lådcyklar som gjorde verksamheten mobil. Under tre veckors tid genomfördes en rad litteratur- och kulturevenemang på offentliga platser runt om i orten. Det rörde sig bland annat om författarbesök och pop-up-aktiviteter med berättelser och skapande. Projektet blev tyvärr lite mer lokalt och småskaligt på grund av den rådande pandemin. ■

Projekt i urval: Hudiksvall Självserviceöppet

I Hudiksvalls kommun bor 60% av befolkningen utanför centralorten Hudiksvall. Tillgången till bibliotek varierade mycket mellan stad och landsbygd. Så är det inte längre. Sedan 2023 har alla sex bibliotek i kommunen självserviceöppet alla dagar i veckan klockan 8–21.

I Hudiksvall heter det Självserviceöppet istället för det mer nationellt inarbetade Meröppet för att undvika en anspelning att servicen erbjuds som del i en besparing

»Jag tackade nej först, trodde inte att det var något för mig, men så till slut skrev jag på det där avtalet, och jag tycker det fungerar toppen. Ibland hänger vi här några föräldrar medan vi väntar på våra barn som är på aktiviteter i byn.«

Besökare, Delsbo bibliotek

på fysiska bibliotek. Här är det inte fråga om besparingar utan Självserviceöppet har införts för att ge likvärdig service till alla kommuninvånare oberoende av geografi och i förlängningen att verka för en levande landsbygd.

Att införa Självserviceöppet på sex bibliotek har kostat en hel del och hade inte varit möjligt, i alla fall inte nu, om där inte funnits medel att söka via Stärkta bibliotek.

Det har krävts mycket planering och arbete med att förbereda biblioteken inför att bli självserviceöppna. Det har genomförts i etapper, bibliotek för bibliotek.

Hållbarhetsanalyser och riskanalyser har gjorts. Det har varit nödvändigt att se över inredning, belysning och skyltning så att lokalerna blir självinstruerande och tydliga att använda och hitta i. Särskild vikt har lagts vid en möblering som ger god uppsikt för att göra biblioteksmiljön trygg för besökarna.

Johan Anderung hoppas att Självserviceöppet ger vissa förutsättningar för förändrade arbetssätt, att det nu finns större möjligheter till kompetens- och

verksamhetsutveckling när biblioteken inte är lika beroende av personal för enbart öppethållande.

Det är de självständiga låntagarna som vet vad de söker och hittar vad de vill ha som kommer utanför de ordinarie öppettiderna. På kvällarna dyker studenter upp och på helgerna kommer många barnfamiljer. På några bibliotek finns skaparateljéer till barnen där allt innehåll får användas. Hedda Winther Brink, bibliotekarie i Delsbo, säger att det är ytterst sällan det behöver städas efter besökarna. Besökarna är måna om sitt bibliotek.

Det är inte någon tvekan om att Självserviceöppet skapar nya möjligheter för många invånare att besöka biblioteket. Skillnaden märks såklart mest på de mindre orterna där biblioteken tidigare varit tillgängliga enbart under några timmar 2–3 dagar i veckan och haft sommarstängt. Nu är det relevant att erbjuda dagstidningar även på de minsta filialerna, och det finns möjlighet till en meningsfull och gratis kulturell helgaktivitet för barnfamiljer.

Katarina Isacson, biblioteksassistent på Enångers bibliotek, en av de mindre filialerna i kommunen, upplever det enbart som positivt, och att det inneburit en jättestor skillnad för barnfamiljerna i Enånger.

Enligt bibliotekschef Johan Anderung bidrar Självserviceöppet helt klart till att minska skillnaderna mellan stad och landsbygd och gör att fler får tillgång till kultur och samhällsinformation. ■

»Självservice är en stor förändring och det är viktigt att få personalen med sig. Det fanns en viss oro kring självservice, och det måste tas på allvar. Vi har identifierat risker och gjort handlingsplaner för dessa.«

Johan Anderung, bibliotekschef i Hudiksvall

Projekt i urval: Bollnäs

Allas rätt till makten att förstå – bibliotek och marknadsföring

I **Bollnäs** har två projekt av det lite ovanligare slaget genomförts. De valde att inte öka bibliotekets utbud, utan istället lära sig att bättre förmedla den verksamhet som redan fanns. Det handlade om marknadsföring som huvudsakligen riktade sig till personer med annat modersmål än svenska och personer med funktionsnedsättning.

I den första omgången betonades folkbiblioteket som ett nav i folkbildningen med uppdrag att ändra attityder till utbildning och uppmuntra intresset för bildning. Genom att utbilda personal i kommunikation och testa nya kommunikationskanaler, ville bibliotekets personal nå målgrupper som inte kände till de resurser som finns att få på ett bibliotek.

Biblioteket arbetade med uppsökande verksamhet i föreningar såsom Afasiföreningen och pensionärsföreningar och med aktiviteter under Dyslexiveckan, eMedborgarveckan och Tillgänglighetsdagen.

Tillsammans med en kommunikationsbyrå skapades kampanjen *Allas rätt till makten att förstå* som blev inledningen till en för ett bibliotek annorlunda och minst sagt kreativ marknadsföring. Det rörde sig om allt från debattartiklar, stora helsidesannonser med obegriplig text på lokaltidningens förstasida, vid busshållplatser och andra ställen i kommunen till en fejkfaktura till politiker i kommunen – allt för att väcka uppmärksamhet på vikten av att äga ett språk och förstå. Kampanjen väckte uppmärksamhet, inte minst bland politiker, kring budskapet att språkkunnighet är centralt i vårt samhälle.

Projektet stötte dock på motgångar. Hösten 2020 hade biblioteket en ny chef, ny personal och en tidigare redan beviljad projektansökning med innehåll som inte var genomförbart i pandemitider. Biblioteket valde att i stället lägga tid på lärandeprocesser internt. I samarbete med Begripsam arrangerades utbildningar i bemötande, kommunikation och om att tillgänglighetsanpassa rum. Övriga bibliotek i länet bjöds in att delta. I ett samarbete med en fokusgrupp bestående av personer med funktionsnedsättning, fick bibliotekspersonalen hjälp att bedöma tillgängligheten i biblioteket.

I samband med att restriktionerna lättade och Bollnäs bokmessa närmade uppstod möjlighet att avsluta projektet genom att visa upp dels sitt arbete med tillgänglighet, dels använda sina kunskaper i marknadsföring. Det gjordes bland annat reklam på pizzakartonger och bokmässan live.

Bibliotekschefen Peter Hirseland menar att externa kommunikationsföretag kan bidra med många roliga idéer, men inte alltid helt realistiska eller genomtänkta utifrån bibliotekens mål. ■

Alla bibliotek i Gävleborgs län

Strömmande film via biblioteket

Det finns idag ett stort kommersiellt utbud av streamingtjänster för film. Utbudet på DVD-filmer minskar stadigt och möjligheterna att använda dem på moderna datorer är dessutom små. I början av 2018 lånade biblioteken i Gävleborg enbart ut film på DVD. För att fortsatt ha ett relevant medieutbud, påbörjade biblioteken arbetet för att tillsammans kunna erbjuda en streamingtjänst anpassad till aktuella användarbehov.

Resan tog sin början 2018 när den första ansökningsen beviljades om medel från Stärkta bibliotek. Samma år påbörjades upphandlingen och året därpå introducerades tjänsten strömmande film (Cineasterna) via den gemensamma webbsidan Helgebiblioteken.se. Biblioteken märkte alla av en ökning av nya låntagare. Den första helgen var intensiv men utlånen stabiliserade sig sedan på ca 1 500 lån per månad.

I ansökan poängterades att film som digital tjänst gör den tillgänglig oberoende av var man bor i länet eller vilken tid på dygnet man vill låna film, och att den är gratis och ger kommunernas invånare tillgång till kvalitetsfilm utan hänsyn till privat ekonomi.

Filmprojektet fortskred under fyra år inom ramen för Stärkta bibliotek, varav det sista året fokuserade på barn och unga, och det skulle inte enbart komma att handla om att erbjuda strömmande film. En projektkoordinator rekryterades som stöd till biblioteken. En kartläggning av bibliotekens teknikbehov gjordes och all nödvändig teknik för filmvisning och filmskapande köptes in till samtliga kommuner. I bakgrunden fanns Region Gävleborg som stöttade på flera sätt genom att sköta upphandlingen och delar av marknadsföringen, stödjade filmrelaterade arbetsgrupper och planera utbildningsdagar tillsammans med bland annat Svenska filminstitutet, företag inom filmproduktion och med lokala film- och biografföreningar i länet.

Fortbildningsdagarna för bibliotekspersonalen medförde att allt fler ville använda sig av film och filmsamtal i programverksamheten. Det bildades en arbetsgrupp för folkbibliotek, filmföreningar och biografier i regionen för att gemensamt genomföra olika event och informationsinsatser. Det var viktigt att streamingtjänsten inte skulle ses som en konkurrent till de lokala biograferna, utan mer som en möjlighet till samarbete för att tillsammans kunna växa. Tack vare samarbete kring arrangemang av filmveckor, bokfilmcirklar, specialvisningar, föreläsningar och gemensam marknadsföring, fick fler tillgång till mer och bättre film såväl hemma som på bio. Samarbetet med biografier och filmföreningar har gett en större förståelse för symbiosen mellan litteratur och film.

Foto: Erika Storm

Medan tjänsten strömmande film mest används av vuxna, var den filmrelaterade programverksamheten främst riktad till barn och unga, och det blev tydligt att ju större kompetens bibliotekspersonalen fick i filmpedagogik och arrangerande av filmvisningar, desto bättre programaktiviteter blev det. Erfarenheter och tips beskrivs i fyra filmhandledningar (<https://www.helgebiblioteken.se/filmhandledningar>).

Att resurser lagts på de mindre filialerna med filmvisningar och kringaktiviteter, fick stor uppskattning bland föräldrar och andra besökare.

Idag står biblioteken själva för kostnaderna som fördelas mellan kommunerna enligt HelGebibliotekens fördelningsnyckel. Inga-Lill Embretsen, bibliotekschef i Ovanåker som administrerat ansökningar och redovisningar till Kulturrådet, menar att det är svårt att få ekonomin att räcka till utan extra bidrag.

Idag görs ca 2000 lån av streamade filmer per månad för hela HelGe. Sedan 2022 anordnas filmfesten Filmströmmar på HelGebiblioteken veckorna 44–45. Då visas det extra mycket film på biblioteken, och det anordnas filmworkshoppar och filmcirklar. Även på övriga skollov erbjuds det filmaktiviteter för barn på många bibliotek i länet, och flera kommuner har regelbundna filmaktiviteter året om för både barn och vuxna. ■

Projekt i urval: Gävle

Litteraturfestivalen Gävlit

Vid årsskiftet 2020/2021 flyttade stadsbiblioteket i Gävle till tillfälliga lokaler i väntan på ett nytt kultur-och bildningscentrum på stadsbibliotekets dåvarande plats. I ersättningslokalen är möjligheterna till programverksamhet nästintill obefintliga. För att hålla kvar det upparbetade intresset för bibliotekets program, växte idén om en litteraturfestival fram och en förstudie gjordes med stöd från Region Gävleborgs litteraturutvecklare.

Tillsammans med författare, förlag, bokhandel och det lokala kulturlivet formades arrangemanget till en festival med en invigningskväll och två dagars litteratursamtal med regionala och nationella/internationella författare.

Eftersom pandemiläget var osäkert planerades arrangemanget utifrån flera tänkta scenarier: ett med endast streamade samtal, ett med mycket begränsat publikantal, och ett med fulla salar. När restriktionerna väl släpptes, stod det klart att hela Gävle Teater kunde fyllas. Båda dagarna med författarsamtal från den lokala scenen streamades via bibliotekets youtube-kanal samt sändes vidare via samarbetspartnern Gefle Dagblads webb för att nå så många som möjligt.

Gävlit litteraturfestival har nu arrangerats i tre år, varav det sista året utan pengar från just Stärkta bibliotek men med fortsatt stöd av både Kulturrådet och Region Gävleborg. Även om litteraturfestivalen från början riktades främst till vuxna, har program och aktiviteter för barn och unga efter hand utökats och utvecklats till "SmåGävlit", en helt egen dag enbart för barn och unga. Därtill har författarbäskö arrangerats dagarna innan för skolelever, antingen inom ramen för Skapande skola eller kommunens egen kulturbudget. Ett annat inslag har varit en novelltävling för ungdomar med prisutdelning under fredagens författarkväll på Gävle Teater.

Litteraturfestivalen med alla dess aktörer, inte minst Gävle bibliotek som organisation, har fått mycket utrymme i media och har gett flera positiva och långsiktiga effekter. De som arbetat med festivalen under de här åren har utvecklats såväl i att planera större programverksamhet som breddat den tekniska kompetensen kring filmning/streaming av författarsamtalen. Region Gävleborg har erbjudit medarbetarna utbildning i att leda författarsamtal på scen, vilket resulterade i att flera medarbetare tog rollen som moderatorer på festivalen. Gävlitpodden är ett annat exempel. Den startades i samband med den första festivalen och har blivit en del av Gävle biblioteks ordinarie verksamhet. Hittills har 20 avsnitt spelats in för att inspirera och hålla lokal och nationell litteratur levande i Gävle året om.

Det finns en stolthet över festivalen, inte bara bland personalen utan även bland gävlebor i allmänhet. Alla medverkande har uttryckt hur viktig en sådan här händelse är för kulturlivet i Gävle, och det finns en stark önskan om en fortsättning. ■

»Till hösten ska kulturhuset Agnes stå klart och all tid och kraft kommer att behövas för att flytta in, men Gävlit kommer så småningom tillbaka i ny skepnad och i nya lokaler!«

Petra Jonsson, bibliotekschef i Gävle.

Foto: Maria G Nilsson

Projekt i urval: Ljusdal

Ungdomsprojektet

På **Ljusdals bibliotek** var arrangemangen för vuxna och yngre många, för äldre barn och ungdomar fanns däremot ingenting. Det var dags att råda bot på det och 2021 inleddes något som kom att kallas för *Ungdomsprojektet*. Biblioteket skulle bli en plats också för ungdomar. Föga anades de stora förändringar som väntade.

En ungdomsbibliotekarie anställdes på 80% med fokus på unga 10–19 år. Det inledande arbetet bestod i att försöka skapa relationer och skolan visade sig vara den bästa platsen för det. Besök gjordes i klassrummen och workshoppar hölls för att få en bild av vad barnen tyckte om att göra. En inbjudan gjordes att ingå i så kallade expertnätverk – som blev betydelsefulla både för barnen och för bibliotekspersonalen som inte längre behövde gissa vad målgruppen ville. Barnen såg att de togs på allvar och fick vara med och påverka vad som hände på biblioteken.

»Projektet har synliggjort en rad frågor som vi behöver gräva djupare i: Vad är ett bibliotek? Vad betyder det att biblioteket är till för alla? Hur ser vi på barn och unga - egentligen? När vi nu når en "ny" målgrupp - ny i bemärkelsen att unga tidigare varit rätt osynliga på biblioteken i vår kommun - ser vi att bilden av biblioteket utmanas både för andra besökare och för oss som jobbar på bibliotek.«

Lisa Ångman, bibliotekschef i Ljusdal

att regler hade formulerats tillsammans med barnen, blev det många gånger högljutt. Det märktes ganska omgående att glada barn låter, att två barn som spelar kort kan låta väldigt högt. Biblioteket hade under pandemin börjat stänga klockan 16 på fredagar, och bestämde nu att ha extra ungdomsöppet på fredagar mellan klockan 16 och 19. Andra besökare var också välkomna att titta in, men det var tydligt anslaget att det pågick aktivitet för unga.

För närvarande är Ung fredag vilande men frågeställningarna finns kvar: Hur kan olika grupper av låntagare samsas i biblioteket, samtidigt? Är det ens möjligt? Hur hanterar en som personal när andra låntagare blir arga och irriterade på unga besökare? Vad är en acceptabel ljudnivå i ett bibliotek? Det finns många delade meningar och åsikter inom personalgruppen hur mycket barn och unga får påverka miljön i biblioteket.

Utifrån idéer som framkom i workshoppar och från expertnätverken, startades *Ung fredag* på biblioteket. Till en början en gång i månaden, men sedan varannan vecka. Det var ett helt nytt inslag på biblioteket med aktiviteter som film och brädspel.

Ljusdals bibliotek består i princip av enbart ett enda stort rum där alla måste samsas på samma yta. Många barn och unga påverkar såklart miljön, framför allt ljudnivån. Trots

En lite mer udda aktivitet på barnens önskelista var att få sova över på biblioteket. Efter lite förberedelse vad gäller larm och tillstånd övernattade 25 barn och sex personer ur bibliotekspersonalen. Det bjöds på pizza, högläsning, lekar och spökvandring i bibliotekets magasin. Bibliotekets sleepover ägde rum i juni 2022, men fortfarande pratar de som deltog om den – och de som inte fick plats då hoppas att det ska bli en repris.

Det har förstås genomförts många läsfrämjande aktiviteter inom ramen för Ungdomsprojektet. Till exempel bjöd biblioteket in till högläsning av Roald Dahls *Kalle och Chokladfabriken* lagom till premiären av filmen *Wonka*. Högläsningen arrangerades varje onsdag under hösten 2023, och de som deltog minst 8 gånger fick en guldbiljett, som fungerade som entrébiljett till gemensam biovisning av *Wonka*.

Det förbereddes för ungefär tio barn, men vissa gånger kom bortåt 40 barn och unga.

Ungdomsbibliotekarien har också testat på relationsbygge i de miljöer där barn och unga redan befinner sig, till exempel i uppehållsrummet på högstadieskolan. Inte många tonårsskillar tar sig till biblioteket för att skriva kärlekspoesi, men i skolans uppehållsrum fungerade det fint. Besök görs även på fritidsgårdarna. Det finns mycket att vinna på en mer strukturerad samverkan mellan bibliotek och fritidsgårdar kring målgruppen unga, men där är Ljusdals kommun ännu inte i mål. ■

»Så här i efterhand är det tydligt att Ungdomsprojektet hade behövt förankras bättre i hela personalgruppen. Vi befinner oss i en lärandeprocess. Det är ett spännande arbete, men mellan varven också rätt arbetssamt när invanda idéer ställs mot nya, och våra egna vuxenprivilegier utmanas.«

Lisa Ångman, bibliotekschef i Ljusdal

Projekt i urval: Nordanstig

Från idé till rum med innehåll – en barnavdelning i förvandling

Det börjar med planering för att anpassa barnavdelningen till nya behov i ansökning nummer ett, därefter kommer möblerna i ansökning nummer två och i ansökning nummer tre skapas själva innehållet. Tankar på kommunens barnavdelningar hade funnits länge och med Stärkta bibliotek kom tillfället att genomföra förändringar.

I den tredje projektansökningen var tiden inne att fylla de nya barnavdelningarna med kulturupplevelser. En projektledare anställdes på 25 % med ansvar för bokning av kulturarrangemang och inköp.

»Tack vare Stärkta bibliotek har biblioteken under en kort tid varit arena för en mängd kulturupplevelser och eget skapande. Det har varit värdefullt att få testa olika former av evenemang. Framöver vill jag gärna se att tid kan avsättas för att göra barnen mer delaktiga i verksamheten, det måste vara väl genomtänkt för att bli bra.«

Lena Gräntz,

bibliotekschef i Nordanstig

(3–6 år) och deras familjer har hittat till biblioteken. Mötesplatser har skapats för barnfamiljer och det har ökat vi-känslan hos invånarna.

Personalen har upplevt projektiden som positiv. Det har varit både jobbigt och roligt, mycket engagemang och inneburit en breddad kompetens. Biblioteken har upplevt det som frikostigt att få de här bidragen. Bibliotekets ordinarie budget var tidigare för snäv för kontinuerliga kulturevenemang. Nu finns det inskrivet i biblioteksplanen att det ska finnas programverksamhet. Biblioteken har också under innevarande år fått en ökad budget med öronmärkta pengar för just programverksamhet. ■

Fortbildning ordnades med fokus på arrangemang och aktiviteter som kunde göras i bibliotekens små lokaler med den egna personalen, vara språkutvecklande och främja läslust, fantasi och berättande.

Biblioteken riktade in sig på de yngre barnen 3-6 år. Alla fyra bibliotek har haft lördagsöppet en gång i månaden och de fylldes med varierande kulturupplevelser som musik, trolleri, sagolek, teater, filmvisning och muntligt berättande. Arrangemangen hölls av såväl den egna personalen som av arvoderade kulturaktörer.

Personalen har vartefter fått mer kunskap om utbudet av lokala kulturaktörer, vad som fungerar bra i biblioteksrummet och hur upplevelsen blir för besökarna.

De arrangemang och aktiviteter som genomförts har gjort att fler ur målgruppen yngre barn

Projekt i urval: Hofors

Skaparverkstad

Barn- och utbildningsnämnd i Hofors antog 2019 en framtidsstrategi som bland annat säger att "biblioteket ska vara en naturlig mötesplats för olika kulturuttryck med god läsmiljö och god tillgänglighet". Biblioteket såg med det anledning till att planera för programverksamhet riktad till barn och unga med målet att läsförmedla och stödja barn och ungdomars lärande. Beslut togs om att bygga en skaparverkstad i anslutning till bibliotekets filmrum och att barn och unga skulle få möjlighet till delaktighet och inflytande kring utformningen av den. Det fördes diskussioner

»Jag är nöjd med resultatet och skaparverkstan är en förutsättning för sättet vi vill arbeta på. I den ska barnen ha möjlighet att upptäcka, reflektera och lära.«

Maria Sandgren, bibliotekschef i Hofors

om projektet skulle stanna hos personalen eller om biblioteket behövde ta in externa resurser som stöd. En barnkulturdesigner anlätades för att leda delaktighetsprocessen med barn och unga och gestaltningen av rummet.

Covid-19 började breda ut sig och därtill anställdes en ny bibliotekschef. Bibliotekets personal insåg under projektet gång att arbetet med referensgrupper och delaktighetsprocesser skulle bli tidskrävande.

Alla steg behövde ha sin gilla gång av genomförande, bearbetning, återkoppling och revidering. Steg för steg växte skaparverkstan fram som ett resultat av barns och ungas samt familjers deltagande i de olika referensgrupperna.

Flera av barnen i referensgrupperna var inte biblioteksbesökare, utan hade blivit engagerade genom samverkan med Entré Ungdom, där bland annat kulturskola och fritidsgård ingår. På så vis skapades broar till barn och unga som biblioteket vanligtvis inte når.

Skaparverkstan stod klar sommaren 2023 och har använts för till exempel sagostunder som leder till någon form av kreativ bearbetning. När föreningen Hofors konstintresse hade sin senaste vernissage, fick barnen en förvernissage och en återbruksworkshop i skaparverkstan.

Delaktighetsprocesserna med barnen gav ett digert material som bibliotekspersonalen ännu inte är färdiga med. Arbetet fortgår i ett pågående projekt med att få skaparverkstan att hänga bättre ihop med övriga utrymmen. Det ska bland annat bli utrymme där berättelser får sin början, någon form av sätta igång-miljö som sedan leder vidare till skaparverkstan för bearbetning.

Bibliotekspersonalen hoppas att skaparverkstaden blir inspirationskälla och en igångsättare av barns och ungas kreativitet, tankar och lust att skapa, att den ska främja läsning genom berättande och berättelser och erbjuda många möjligheter till konstuttryck och bearbetning av dem. ■

Projekt i urval: Ovanåker

Spel- och Skaparfredagar

2022 noterade Statens kulturråd att många ansökningar handlade om att återstarta biblioteken efter den långa stängningen under pandemin. Kommuninvånarna hade inte riktigt hittat tillbaka till sina bibliotek och med många kulturevenemang för både barn och vuxna ville personalen på landets bibliotek försöka locka tillbaka besökarna till biblioteken igen.

Så var inte fallet i Ovanåker. Tvärtom. När biblioteket i Edsbyn öppnade upp igen hösten 2021 fanns ett stort behov av aktiviteter för barn och unga, främst i

åldern 9–12 år. Och då inte för att lokalerna gapade tomma som på andra ställen, utan för att de fylldes till bredden av barn. Så många samlades på Edsbyns bibliotek på eftermiddagarna, att det varken fanns personal eller lokaler som räckte till för att ordna aktiviteter för alla dessa barn.

Av projektpengar anställdes en bibliotekspedagog på 100 % för att ta ett helhetsansvar för alla arrangemang. Resten användes till medier, digital utrustning, spelkonsoler, verktyg och material i massor.

Skaparfredagarna blev populära. Ibland anlätades professionella aktörer, men snart märktes att det kom många fler barn till de friare och enklare fredagarna med den ordinarie personalen. För att nå

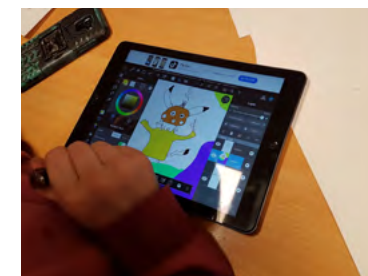
långsiktighet kring skaparfredagarna, fick personalen gå en slöjdhandledarkurs under två veckoslut på Forsa Folkhögskola som anordnas på uppdrag av Region Gävleborgs hemslöjdsverksamhet.

Även spelfredagarna blev mycket populära. Under hösten 2022 och våren 2023 hölls varje fredag efter skolan antingen spelfredag eller skaparfredag i Edsbyn med upp till 50 barn. Samarbete inleddes med kulturskolan, för att kunna utnyttja deras lokaler, och även med fritidsgården som fick extra pengar av kommunen för det. Hösten 2023 hölls spel- eller skaparfredagar varannan vecka i Edsbyn och varannan vecka i Alfta.

Både spel- och skaparfredagarna har satt sig och hålls fortfarande varannan vecka.

Några gånger hölls skrivarverkstäder med materialet ”Skrivarlyan” från Litteraturhuset Trampolin, men det lockade däremot inte särskilt många barn.

Det ordnades även öppna bokcaféer för barn där de pratade om böcker de läst och tipsade varandra om favoritböcker. Antalet deltagare varierade från två till tolv. Det blev väldigt bra samtal även om enbart två barn kom. ■

Erfarenheter och reflektioner

Vad har befolkningen i Gävleborg fått av satsningen på Stärkta bibliotek?

I projektansökningar nämns ofta en strävan efter en levande landsbygd.

Tillgänglighet, arrangemang och teknik har också fördelats ända ut till de mindre filialerna.

Många av länets invånare har fått fina upprustade bibliotek att besöka och vistas i med ny inredning, tysta läsrum, studieplatser och skaparverkstäder. Personer med funktionsnedsättning har varit delaktiga i arbetet med att tillgänglighetsanpassa biblioteksrummen.

I två kommuner har Meröppet eller Självserviceöppet införts och biblioteken har blivit tillgängliga alla dagar klockan 8–21. Det gör stor skillnad för boende på landsbygden, speciellt för barnfamiljer som nu kan besöka biblioteken tillsammans under helgerna.

I kommunerna Hudiksvall, Ljusdal och Nordanstig kommer biblioteks-bilen till de mest avlägsna platserna och erbjuder boken kommer och hjälp med information kring digitala tjänster och därtill nödvändig teknisk utrustning till de personer som inte själva kan ta sig till biblioteket.

Information om bibliotekets tjänster och service har spridits på flera sätt till äldre, till personer med funktionsnedsättning, till personer med annat modersmål än svenska och inte minst till barn och unga. Många kontakter har knutits och flera nya samarbeten har inletts med biblioteken.

Utbudet av medier har ökat. Det finns ett större utbud av lättlästa böcker och böcker på andra språk än svenska till såväl barn som vuxna.

Den nya tjänsten strömmande film erbjuds i samtliga kommuner.

Kulturlivet i regionen har blivit mer levande. Lokala kulturaktörer har bokats och filmföreningar och andra föreningar, biografier, studieförbund med flera aktörer har pågående samarbeten med biblioteken.

Stärkta bibliotek har haft ett starkt fokus på barnen. De har fått uppleva en myriad av kulturupplevelser och möjligheter till eget skapande på förskolan, i skolan och på fritiden.

Barnen har fått vara delaktiga i såväl omgestaltningen av barn- och ungdoms-avdelningar som innehållet i verksamheten.

Invånarna i regionen har fått ett antal återkommande evenemang såsom Gävlit litteraturfestival med tillhörande podd, filmfesten Filmströmmar och Poesifesten under tre dagar i Sandviken.

Uppsökande verksamhet

Uppsökande, relationsskapande och samarbete – alla god ting är tre. När bibliotekens medarbetare bidrar med sin verksamhet och kompetens utanför biblioteket just där tilltänkta målgrupper befinner sig, uppstår relationer och samarbete. Flera bibliotekschefer har menat att skapandet av relationer är kärnan i biblioteksverksamheten.

Söderhamns bibliotek har arbetat uppsökande för att informera om bibliotekets tjänster. Biblioteket blir numer kontaktat av de verksamheter de besökte. Uppsökande biblioteks-personal sänker uppenbarligen tröskeln för kommunens invånare att återknyta kontakten med biblioteket.

Många av de läsfrämjande-projekt med fokus på barn som genomförts i samarbete med andra verksamheter har upplevts som mer lyckade. Ofta är samarbete ett måste för att folkbiblioteket ska nå vissa grupper.

Är biblioteksverksamheten för mycket bunden till de fysiska biblioteksrummen? Borde fler bibliotekarier bege sig ut på fältet? Vi vet redan var stora delar av bibliotekens prioriterade målgrupper befinner sig; i förskolor och skolor, på ungdomsgårdar och inom den kommunala omsorgen.

Samarbete

Stärkta bibliotek har gett biblioteken möjligheter att utgå ifrån sina förutsättningar och lokala upplevda behov. Uppfattningen är att befintliga samarbeten har fördjupats och nya samarbeten har uppstått. Ett gott exempel är det gemensamma filmprojektet där filmföreningar, biografier och bibliotek inlett samarbeten och uppges därigenom ha boostat varandra och tillsammans skapat ett brett utbud av aktiviteter kring film och litteratur för invånarna.

Samarbeten med lokala aktörer förankrar biblioteken i sitt närområde. En bibliotekschef berättar att troligen väntar kärvare tider, men genom att samarbeta och dela på kostnaderna kan en verksamhet fortgå och vidareutvecklas.

Fortbildning

Det verkar vara en förhållandevis liten summa som använts för att bredda personalens kompetens. En del av förklaringen ligger i att kostnader för kompetensutveckling i flera fall slagits ihop med andra kostnader i redovisningen till Kulturrådet.

I några fall har Region Gävleborg ordnat fortbildningar som räkat hamna rätt i tid för några av arrangemangen, t ex moderering av författarsamtal och slöjdhandledarutbildningar.

För att nå ut till barn och unga som vanligtvis inte besöker biblioteket menar vi att det är nödvändigt att identifiera andra verksamheter och nyckelpersoner som kan skapa kontakt med målgruppen. Vi ser också att samarbete berikar oss genom att kompetenser delas och förstärks i mötet med andra professionella grupper.

Ur skriften Hemma hela sommaren, Sandviken

Exempel på fortbildning är ett projekt om marknadsföring i Bollnäs som på grund av Covid-19 blev till utbildning i kognitiv tillgänglighet på bibliotek med Begripsam. Övriga HelGe-bibliotek bjöds in att delta.

I Sandviken genomfördes i samband med Hemma hela sommaren utbildningen Läsa för integration med Läsföräldrainstitutet i Södertälje.

I Kulturrådets rapport *Folkbibliotekens behov av statliga stöd* (2024), slås fast att personalen är en av de viktigaste faktorerna vid utvecklingsinsatser.

Vi har under projektets gång märkt att om man pratar om läsning med energi och engagemang är det många som lyssnar. Flera av de verksamheter vi har arbetat med planerar nu att fortsätta egna lässatser med stöttning från biblioteket.

Ur Hemma hela sommaren!, Sandvikens folkbibliotek

Biblioteken har anlitat projektledare, men dessa har i flera fall varit egen personal som gått upp i tjänst, speciellt vanligt bland barn- och ungdomsbibliotekarier, eller fått vikarier som bemannat biblioteket. Många externa yrkes-

kompetenser har anlitats exempelvis till projekt om marknadsföring, omgestaltning av rum och delaktighetsprocesser. Kanske kan det betraktas som en form av breddande av kompetens, att där fanns ett lärande och att personalen varit involverad.

Cecilia Brisander, handläggare för Stärkta bibliotek på Kulturrådet, menar att de bibliotek som har lyckats göra positionsförflyttningar efter avklarade projekt, har haft en bra ledning, all personal involverad, tagit hand om lärdomar och erfarenheter och kunnat implementera det i den ordinarie verksamheten.

Barn och unga på bibliotek

Inom ramen för Stärkta bibliotek har 66 % eller nästan 23 600 000 kronor kommit barn och unga till del. Många projekt har haft fokus på barn och unga vad gäller barn- och ungdomsavdelningar, aktiviteter och delaktighet.

Det finns också exempel på projekt som bidragit till att viktiga processer satts igång internt, frågor om hur ett bibliotek kan vara öppet för alla, och om det ens är möjligt. Vilken samsyn man behöver ha – såväl bibliotekspersonal som besökare.

Högljudda ungdomar är en fråga som många bibliotek brottas med. En intressant fråga är om biblioteken har den kompetens som behövs för att möta just ungdomar? Behövs ytterligare yrkesgrupper på bibliotek där många ungdomar rör sig?

Läsföräldrainstitutet språkutvecklande skapande

Majoriteten av de läsföräldrainstitutet projekten har egentligen inte alls handlat om läsning per se, utan mer om sagor och skapande. De bokcirkel och bokcaféer som ändå genomförts, har inte på långa vägar lockat till sig lika många barn som skaparaktiviteterna. Det är nog så att de flesta barn tycker mycket mer om att lyssna på berättelser och skapa, än vad de tycker om att läsa. Många av de läsföräldrainstitutet projekten som genomförts har haft fokus på de yngre barnen och arbetat mycket med just berättande och bearbetning av sagan genom skapande i någon form. Men barnen växer och någon gång måste de lära sig att läsa och helst också tycka det är roligt.

Vi har bilder inom oss som är en berättelse kring vad vi tänker och funderar på. Det kan vara de inre bilderna som kommer vid texten sagostund, när vi läser en bok. Att skapa blir ett ytterligare ett språk, tillagt till det talade, för att berätta sin berättelse.

Catarina Filipović, bibliotekschef i Söderhamn

En bibliotekschef nämner att barn- och ungdomsbibliotekarier på folkbibliotek kan ha andra ingångar till litteraturen än till exempel lärare i skolan har. Medan läsundervisning i skolan ibland kan upplevas som ren färdighetsträning, kan barn- och ungdomsbibliotekariers läsföräldrainstitutet metoder vara mer kravlösa och lustfyllda, ingen betygsättning, inga läxor.

Det gemensamma filmprojektet har bidragit till ytterligare ett uttrycksätt att använda i läsföräldrainstitutet aktiviteter. Förutom alla filmvisningar, har det genomförts aktiviteter som bok- och filmcirkel och digitala författarbesök kombinerat med visning av filmatiseringar av böcker. ■

Sammanställning av projekt kommunvis

	För barn i %	Summa
BOLLNÄS		
1. Marknadsföring, Allas makt att förstå!	25 %	800 000
2. Allas makt att förstå! + fortbildning	30 %	1 100 000
3. Barnavdelning Arbrå	100 %	650 000
4. Programverksamhet	100 %	750 000
5. Barnavdelning Bollnäs	100 %	400 000
GÄVLE		
1. Förstudie inför köp av bokbuss	60 %	300 000
2. Digital studio		2 000 000
3. Litteraturfestival Gävle	30 %	600 000
4. Delaktighetsprocess, inredning	100 %	800 000
5. Litteraturfestival 2 Gävle	50 %	300 000
HOFORS		
1. Medier språkutvecklande berättarformer	75 %	370 000
2. Skyltning och inredning	50 %	350 000
3. Skaparverkstad	100 %	400 000
4. Pentry + taktila lådor	70 %	180 000
5. Miljö runt skaparverkstad	100 %	150 000
HUDIKSVALL		
1. Blandat, barnavdelning, buss	50 %	900 000
2. Självserviceöppet, mobilt bibliotek	60 %	1 400 000
3. Självserviceöppet 2	60 %	1 000 000
4. Berättarmiljöer för barn	100 %	350 000
5. Flexibla miljöer för barn	100 %	200 000
6. Café Världen	50 %	100 000
Tillsammans med Ljusdal och Nordanstig		
7. Biblioteksbil 1	10 %	1 800 000
8. Biblioteksbil 2	50 %	600 000
9. Biblioteksbil 3	50 %	600 000
10. Biblioteksbil 4	50 %	400 000

	För barn i %	Summa
LJUSDAL		
1. Programverksamhet, Ta plats!	60 %	850 000
2. Programverksamhet, Ta plats!	60 %	1 100 000
3. Programverksamhet, digital	60 %	1 000 000
4. Programverksamhet	80 %	600 000
5. Programverksamhet	100 %	800 000
6. Ung fredag!	100 %	100 000
Se Hudiksvall för samarbete kring biblioteksbil		
NORDANSTIG		
1. Barnavdelning, planering	100 %	450 000
2. Barnavdelning, inköp möbler	100 %	600 000
3. Barnavdelning, arrangemang	100 %	500 000
4. Rummet - för vuxna	0 %	450 000
Se Hudiksvall för samarbete kring biblioteksbil		
OCKELBO		
1. Barnavdelning	100 %	230 000
2. Meröppet		144 000
3. Trädgårdsrummet, läsrum	50 %	300 000
4. Programverksamhet	100 %	110 000
OVANÅKER		
1. Integration, förskoleverksamhet	40 %	500 000
2. Integration och förskoleverksamhet	40 %	500 000
3. Programverksamhet	40 %	500 000
4. Alfta, uppfräschning	80 %	200 000
5. Programverksamhet	100 %	650 000
6. EPA-kulturen	100 %	175 000
SANDVIKEN		
1. Scenmiljö	75 %	250 000
2. Studiemiljöer, utbildningslyft	20 %	750 000
3. Uppsökande, "Hemma hela sommaren"	100 %	600 000
4. Inredning, kognitiv tillgänglighet, utbildning	50 %	600 000
5. Poesifest	50 %	200 000

Sammanställning av projekt kommunvis, forts

	För barn i %	Summa
SÖDERHAMN		
1. Barnavdelning	100 %	340 000
2. Inredning filialer	50 %	350 000
3. Programverksamhet	100 %	300 000
4. Uppsökande, information om biblioteket	0 %	450 000
5. Barnavdelning	100 %	600 000
6. Uppsökande, aktivitetsvagn	100 %	400 000
7. Tillgänglighetsanpassning	50 %	650 000
8. Biblioteksguide, nyanlända	50 %	900 000

FILMPROJEKT - GEMENSAMT ALLA KOMMUNER

(Ovanåker som sökande kommun)

1. Gemensamt filmprojekt - 1	50 %	550 000
2. Gemensamt filmprojekt - 2	50 %	900 000
3. Gemensamt filmprojekt - 3	50 %	1 000 000
4. Gemensamt filmprojekt - 4	75 %	500 000

Sammanställning av projekten ämnesvis

De 62 projekten fördelas på följande områden:

- Biblioteksrummet
- Uppsökande
- Meröppet
- Marknadsföring
- Medier och utrustning
- Läsfrämjande
- Språkutvecklande
- Skapande
- Digital verksamhet

BIBLIOTEKSNUMMET - 22 PROJEKT - 9 250 000 KR

Bollnäs 3. Modernisering barn- och ungdomsavdelning i Arbrå barn		650 000
Bollnäs 5. Verksamhet, inredning barn- och ungdomsavdelning		
	barn	400 000
Gävle 4. Inredning ny barn- och ungdomsavdelning	barn	800 000
Hofors 2. Skyltning, inredning		350 000
Hofors 3. Skaparverkstad för läsfrämjande verksamheter	barn	400 000
Hofors 4. Pentry + taktila lådor för läsfrämjande	barn	180 000
Hofors 5. Miljön runt skaparverkstad-övriga rum	barn	
Hudiksvall 4. Barn- och berättarmiljöer	barn	350 000
Hudiksvall 5. (Delsbo) Flexibel miljö	barn	200 000
Nordanstig 1. Barnavdelning	barn	450 000
Nordanstig 2. Barnavdelning	barn	600 000
Nordanstig 4. Rum för vuxna	vuxna	450 000
Ockelbo 1. Barnavdelning	barn	230 000
Ockelbo 3. Trädgårdsrummet - tyst läsrum	vuxna	300 000
Ovanåker 4. Alfta - uppfräschning	barn	200 000
Sandviken 1. Scenmiljöer + teknik	75/25	250 000
Sandviken 2. Studiemiljöer + riktad marknadsföring		750 000
Sandviken 4. Kognitiv tillgänglighet		600 000
Söderhamn 1. Barnavdelning	barn	340 000
Söderhamn 2. Uppfräschning av filialer		350 000
Söderhamn 5. Barnavdelning för de allra yngsta	barn	600 000
Söderhamn 7. Tillgänglighetsanpassning		650 000

UPPSÖKANDE - 7 PROJEKT - 4 700 000 KR

Gävle 1. Förstudie inför köp av bokbuss	300 000
Hudiksvall 1. Servicecentra vid filialer och biblioteksbus	900 000
Hudiksvall 6. (Delsbo) Café Världen - integration	100 000
Hudiksvall 7. med Nordanstig och Ljusdal - Biblioteksbil	1 800 000
Hudiksvall 8. med Nordanstig och Ljusdal - Biblioteksbil	600 000
Hudiksvall 9. med Nordanstig och Ljusdal - Biblioteksbil	600 000
Hudiksvall 10. med Nordanstig och Ljusdal - Biblioteksbil	400 000

MERÖPPET - 3 PROJEKT - 2 544 000 KR

Hudiksvall 2. Självserviceöppet	1 400 000
Hudiksvall 3. Självserviceöppet 2	1 000 000
Ockelbo 2. Meröppet	144 000

MARKNADSFÖRING- PROJEKT, INFÖR EVENEMANG - 4 PROJEKT - 3 250 000 KR

Bollnäs 1. Marknadsföring, Allas rätt till makten att förstå!	800 000
Bollnäs 2. Marknadsföring, fortbildning	1 100 000
Söderhamn 4. Uppsökande informatör om biblioteket	450 000
Söderhamn 8. Biblioteksguide för nyanlända	900 000

MEDIER, UTRUSTNING FÖR LÄSNING - 5 PROJEKT - 3 275 000 KR

Hofors 1. Medier för språkutvecklande berättarformer barn 75 %	370 000
--	---------

STRÖMMANDE FILM - 4 PROJEKT - 2 905 000 KR

1. Gemensamt filmprojekt - 1	barn 50 %	550 000
2. Gemensamt filmprojekt - 2	barn 50 %	900 000
3. Gemensamt filmprojekt - 3	barn 50 %	1 000 000
4. Gemensamt filmprojekt - 4	barn 75 %	500 000

LÄSFRÄMJANDE - 16 PROJEKT - 8 710 000 KR

Bollnäs 4. Programverksamhet	barn 100 %	750 000
Gävle 3. Litteraturfestival Gävlit	vuxna/barn	600 000
Gävle 5. Litteraturfestival (2) Gävlit	vuxna/barn	300 000
Ljusdal 1. Ta plats! + skaparverkstad	barn 50 %	850 000
Ljusdal 2. Ta plats! + skaparverkstad	barn 50 %	1 100 000
Ljusdal 3. Programverksamhet	barn 60 %	1 000 000
Ljusdal 4. Programverksamhet	barn 80 %	600 000
Ljusdal 5. Evenemang	barn 100 %	800 000
Ljusdal 6. Ung fredag!	barn 100 %	100 000
Nordanstig 3. Programverksamhet	barn 100 %	500 000
Ockelbo 4. Programverksamhet	barn 100 %	110 000
Ovanåker 3. Integration, förskolor	barn 40 %	500 000
Sandviken 3. "Hemma hela sommaren"	barn 100 %	600 000
Sandviken 5. Poesifest	barn 50 %	200 000
Söderhamn 3. Programverksamhet		300 000
Söderhamn 6. Uppsökande - Aktivitetsvagn	barn 100 %	400 000

SPRÅKUTVECKLANDE - 2 PROJEKT - 1 000 000 KR

Ovanåker 1. Integration, förskolor	barn 40 %	500 000
Ovanåker 2. Integration, förskolor	barn 40 %	500 000

SKAPANDE - 2 PROJEKT - 825 000 KR

Ovanåker 6. EPA-ungdomar	barn 100 %	175 000
Ovanåker 5. Programverksamhet	barn 100 %	650 000

DIGITAL VERKSAMHET - 1 PROJEKT - 2 000 000 KR

Gävle 2. Digital studio		2 000 000
-------------------------	--	-----------

